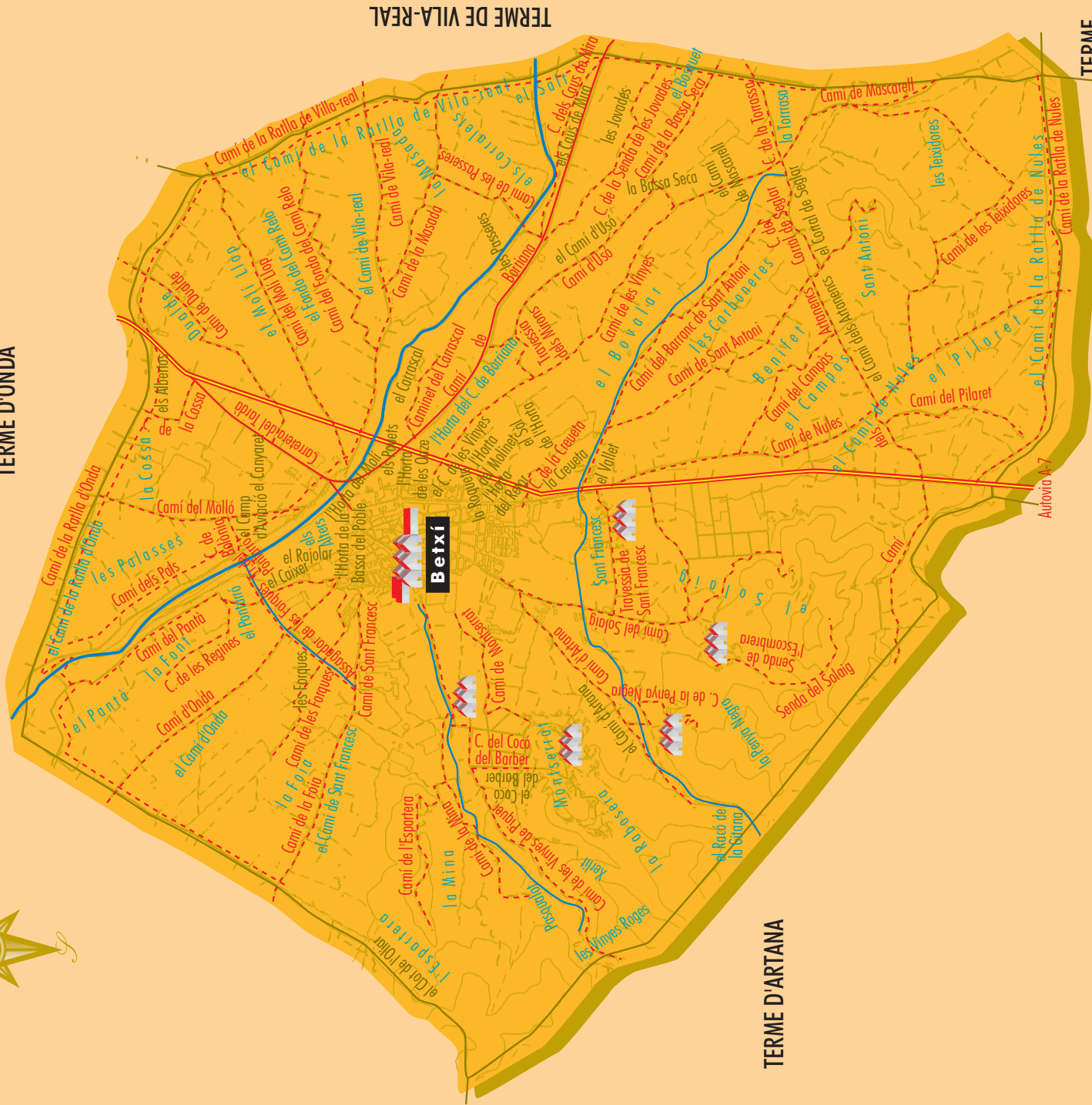

TERME D'ONDA

TERME DE VILA-REAL

TERME DE LES ALQUERIES

TERME DE NULES

- Capital de municipi
- Nucli de població
- Carretera
- Riu
- Barranc
- Camí
- Partida
- Paratge

TOPONÍMIA DELS POBLES VALENCIANS

BETXÍ

LA PLANA BAIXA

ACADEMIA VALENCIANA DE LINGÜÍSTICA

AJUNTAMENT DE BETXÍ

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA

SECCIÓ D'ONOMÀSTICA

COORDINACIÓ I GESTIÓ

Unitat de Recursos Tecnicolingüístics

RECALL | TEXT

Alfred Remolar i Franch

DISSENY

Vicent Almar

MAQUETACIÓ I GRAFISME

Guillermo Tomás Lu

© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Col·lecció: Onomàstica i Toponímia

Sèrie: Toponímia dels Pobles Valencians
Betxí, 113

Editat per: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua

Av. de la Constitució, 284

46019 València

Tel.: 96 387 40 23

Adreça electrònica: avl@gva.es

Amb la col·laboració de l'Ajuntament de Betx

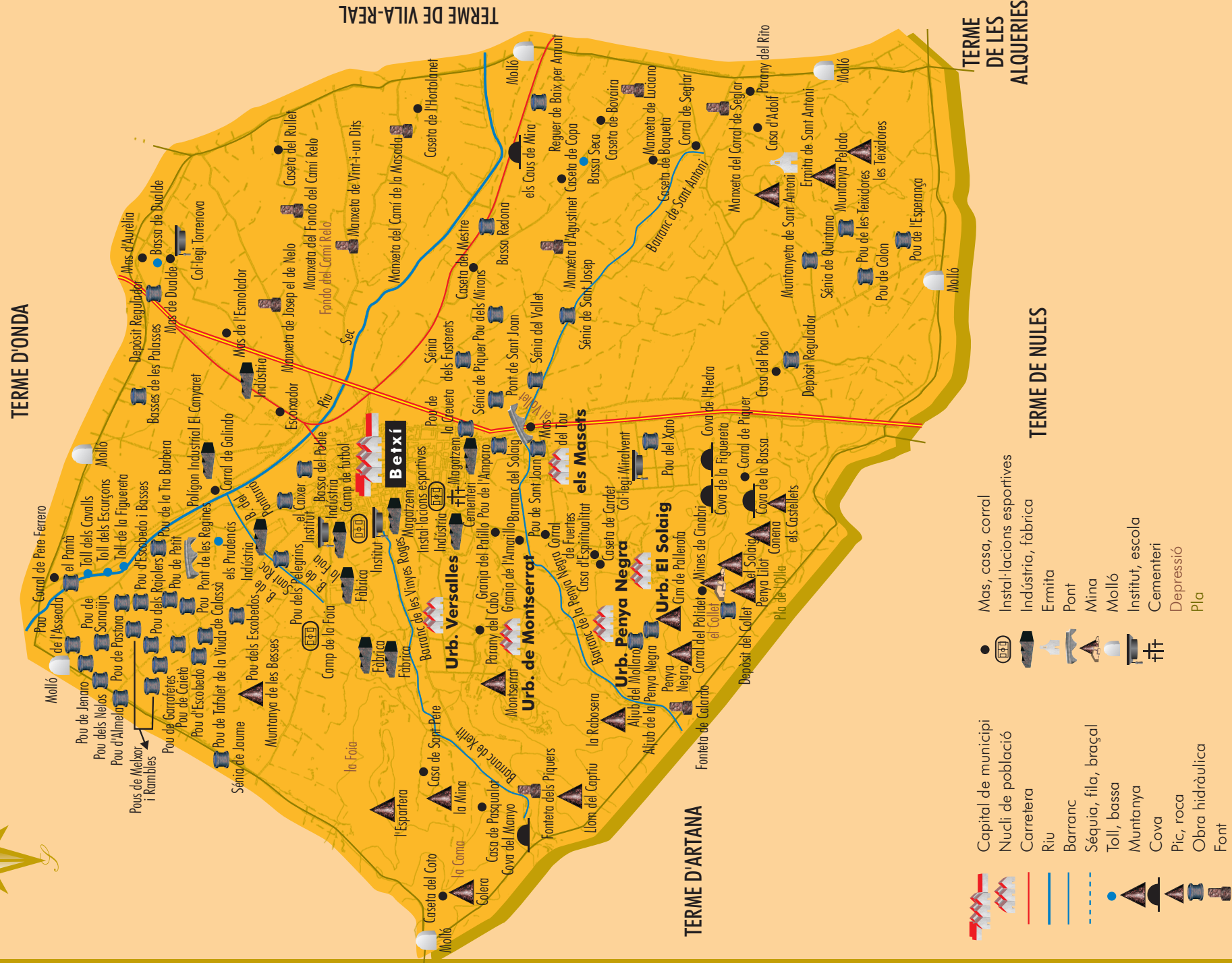
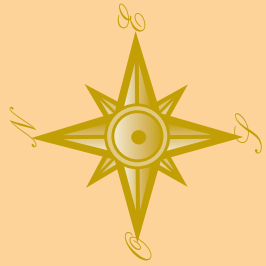
ISBN: 978-84-482-4811-6

Depòsit legal: V-1607-2008

Impressió: Graphic 3

www.avl.gva.es

Elements físics, poblament i altres llocs d'interés

Camí dels Artanencs
Camí dels Caus de Mira
Camí dels Pals (o de les
Palasses)
Caminet del Carrascal
Carretera del Tardà (o de
l'Apeadero)

Senda de l'Escombrera
Senda del Solaig
Travessia de Sant Francesc
Travessia del Pontarró
Travessia dels Mirones

BETXÍ

Betxí està situat en la comarca de la Plana Baixa, a 105 metres sobre el nivell del mar i limitat, al nord, pel terme d'Onda; a l'est, pel de Vila-real; a l'oest, pel d'Artana, i al sud, pel de Nules. Encara que en el passat la major part de la població vivia de l'agricultura, en l'actualitat els 5.551 betxinencs treballen, d'una banda, en la taronja i, de l'altra, en les nombroses fàbriques de ceràmica i taulellets que hi ha en la zona.

El terme de Betxí es pot dividir en dos parts clarament diferenciades: una muntanyenca, situada al sud-oest, que comprén els últims estreps de la serra d'Espadà, amb el Solaig (325 m) com a cim més alt, i una segona part, molt més gran, plana, travessada de nord a est pel riu Sec i enmig de la qual trobem l'emblemàtica muntanyeta de Sant Antoni, símbol del poble i des de la qual es té una visió privilegiada de la major part de la Plana Baixa.

Si bé el terme betxinenc només compta amb 21,40 km², és molt ric pel que fa a la toponímia, tant per la gran quantitat de noms de lloc –al voltant de 500 de diferents– com per l'interés històric i filològic que molts d'estos representen, encara que alguns s'han perdut ja definitivament i només se'n pot conèixer l'existència a partir dels documents escrits.

Les primeres notícies de presència humana en el terme de Betxí es troben en els jaciments de Conena i dels Castellets, que daten, probablement, de l'edat del bronze. Posteriorment s'hi establiren també els ibers, a partir del segle VI a. de C., com confirmen les restes de poblats ibèrics trobades en la muntanyeta de Sant Antoni i en el Solaig.

La romanització és la següent etapa de la qual podem trobar empremta a Betxí: la Torrassa, cases de camp, que devien estar situades al sud-est del terme cap al segle II d. de C., i la bassa Seca, que servia per a regar els cultius dels habitants d'estes cases i de la qual encara hi trobem ruïnes.

De l'època musulmana no sols es conserven restes de construccions i d'altres troballes, sinó que durant molts segles es documenten topònims d'arrel àrabiga, com per exemple *la Ràpita* o la *torre de Benimatxa*, ja desapareguts.

Els cristians, vençuts els musulmans, seran els següents pobladors d'estes terres. A més d'introduir la nostra llengua, també seran responsables, d'una banda, del sistema feudal, que regirà la societat durant els segles posteriors a la Reconquesta i, d'altra, de la religió cristiana. En la toponímia, el feudalisme queda representat pel topònim *Benifet* –que antigament designava la concessió de terres o altres béns feta per un senyor a un cultivador per mitjà de certs pactes i obligacions per part d'este–, mentres que la religió es manifesta en la gran quantitat de noms hagiogràfics com la

mntanyeta de Sant Antoni, la casa de *Sant Pere* o el *camí de Sant Francesc* i altres elements relacionats com el *Calvari*, la *Creueta* o l'*horta del Retor*. L'economia estava basada sobretot en la ramaderia –el *Bovalar*, lloc de pastura– i en els recursos vegetals –les *Eres*, l'*Espartera*, el *camí de les Vinyes* o el *Carrascal*; són segles de gran tensió social –a les *Forques*, segurament, penjaven la gent que havia comés algun delictes.

Al començament del segle XVIII, com a conseqüència de la Guerra de Successió, el castellà comença a introduir-se a poc a poc, si més no a nivell escrit. És en este segle quan es documenten per primera vegada topònims castellanitzats: *Pilarete*, *San Antonio*, la *Fuente* o las *Tejedoras*, que donaran pas en el segle XIX, i sobretot en el segle XX, als primers topònims betxinencs d'arrel castellana.

En el segle XX, a més, es desenrotlla definitivament l'economia. Es fan moltes construccions hidrogràfiques per a ampliar la zona de regadiu; els pous, les sènies i els reguers es multipliquen per tot el terme. Així mateix, els avanços tecnològics fan que les vies de comunicació necessiten millores, i dels antics camins es passa a les noves carreteres –la carretera de l'Apeadero o la carretera de la Vilavella.

L'auge econòmic de les últimes dècades ha provocat que moltes persones puguin permetre's una segona vivenda, i és així com les urbanitzacions han proliferat per diferents parts del terme betxinenc. Paral·lelament, es constata un progressiu abandonament de l'agricultura i la pèrdua d'importància del terreny muntanyenc, que, unit al canvi en els hàbits de les persones, estan provocant el progressiu desconeixement dels topònims.

A Betxí destaquen les construccions següents: el Palau-Castell, l'església de la Mare de Déu dels Àngels, el Calvari, l'ermita de Sant Antoni, el xicotet aqüeducte dels Prudencis i el Pantà.

l'Espartera
l'Horta de la Bassa del Poble
l'Horta de les Onze
l'Horta del Camí de Borriana
l'Horta del Molí
l'Horta del Molinet
l'Horta del Retor
la Bassa Seca
la Cossa
la Creueta
la Foia
la Font
la Masada
la Mina
la Penya Negra

la Rabosera
la Roqueta
la Torrassa
les Carboneres
les Forques
les Jovades
les Palasses
les Passeres
les Teixidores
les Vinyes Roges
Montserrat
Pasqualot
Sant Antoni
Sant Francesc
Xerlit

Vies de comunicació

Assagador de les Forques
Camí d'Artana
Camí d'Onda
Camí d'Usó
Camí de Bolònia
Camí de Borriana (o de Bella
Guarda)
Camí de Dualde
Camí de l'Espartera
Camí de la Bassa Seca
Camí de la Cossa
Camí de la Creueta
Camí de la Foia
Camí de la Masada
Camí de la Mina
Camí de la Penya Negra
Camí de la Ratlla d'Onda
Camí de la Ratlla de Nules
Camí de la Ratlla de Vila-real
Camí de la Senda de les Jovades
Camí de la Torrassa
Camí de les Forques

Camí de les Passeres
Camí de les Regines
Camí de les Teixidores
Camí de les Vinyes
Camí de les Vinyes de Piquer
Camí de Mascarell
Camí de Montserrat
Camí de Nules
Camí de Sant Antoni
Camí de Sant Francesc
Camí de Vila-real
Camí del Barranc de Sant Antoni (o de
les Carboneres)
Camí del Campàs
Camí del Cocó del Barber
Camí del Corral de Seglar
Camí del Fondo del Camí Relo
Camí del Molí Llop
Camí del Molló (o del Canyaret)
Camí del Pantà (o de la Font)
Camí del Pilaret
Camí del Solaig

Altres llocs d'interés

Camp de futbol	Instal·lacions esportives
Camp de la Foia	Institut
Cementeri	Magatzem
Col·legi Miralvent	Mines de Cinabri
Col·legi Torrenova	Molló
Ermita de Sant Antoni	Parany del Cabo
Escorxador	Parany del Rito
Fàbrica	Polígon Industrial El Canyaret
Granja de l'Amarillo	Pont de les Regines
Granja del Palillo	Pont de Sant Joan
Indústria	

RELACIÓ DE TOPÒNIMS

PRESÈNCIA HUMANA

Partides i paratges

Benifet	el Carrascal
Dualde	el Clot de l'Oliar
el Bosquet	el Cocó del Barber
el Bovalar	el Corral de Seglar
el Caixer	el Fondo del Camí Relo
el Camí d'Artana	el Molí Llop
el Camí d'Onda	el Pantà
el Camí d'Usó	el Pilaret
el Camí de la Ratlla d'Onda	el Pontarró
el Camí de la Ratlla de Nules	el Racó de la Gitana
el Camí de la Ratlla de Vila-real	el Rajolar
el Camí de les Vinyes	el Salt
el Camí de Mascarell	el Sòl de l'Horta
el Camí de Nules	el Solaig
el Camí de Sant Francesc	el Vallet
el Camí de Vila-real	els Albertos
el Camí dels Artanencs	els Alters
el Camp d'Aviació	els Caus de Mira
el Campàs	els Corralets
el Canyaret	els Pouets

ELEMENTS FÍSICS, POBLAMENT I ALTRES LLOCS D'INTERÉS

Orografia

Cim de Pallerofo	l'Espartera
Colera	la Coma
Conena	la Foia
Cova de l'Hedra	la Mina
Cova de la Bassa (o de Salameto)	la Rabosera
Cova de la Figuereta	les Teixidores
Cova del Manyo	Llom del Captiu
el Collet	Montserrat
el Solaig	Muntanya de les Besses
el Vallet	Muntanya Pelada
els Castellets	Muntanyeta de Sant Antoni
els Caus de Mira	Penya Lilot
Fondo del Camí Relo	Penya Negra
	Pla de l'Olla

Hidrografia natural

Barranc de la Foia	Barranc del Pontarró
Barranc de la Penya Negra	Barranc del Solaig
Barranc de les Vinyes Roges	Riu Sec (o Anna)
Barranc de Sant Antoni	Toll de la Figuereta
Barranc de Sant Roc	Toll dels Cavalls
Barranc de Xerlit	Toll dels Esgurçons

Hidrografia artificial

Aljub de la Penya Negra	Depòsit Regulador
Aljub del Mollaro	el Caixer
Bassa de Dualde	el Pantà
Bassa del Poble	els Prudencis
Bassa Redona	Fonteta de Calardo
Bassa Seca	Fonteta dels Piquers
Basses de les Palasses	Manxeta d'Agustinet
Depòsit del Collet	Manxeta de Josep el de Nelo

Manxeta de Lluçia	Pous de Melxor i Rambles
Manxeta de Vint-i-un Dits	Pou de Pastora
Manxeta del Camí de la Masada	Pou de Petit
Manxeta del Corral de Seglar	Pou de Sanaüja
Manxeta del Fondo del Camí Relo	Pou de Sant Joan
Pou d'Almela	Pou de Tafolet de la Viuda
Pou d'Escobedo	Pou del Xato
Pou d'Escobedo i Besses	Pou dels Escobedos
Pou de Calassà	Pou dels Mirons
Pou de Caietà	Pou dels Nelos
Pou de Colon	Pou dels Pelegrins
Pou de Garrofetes	Pou dels Rajolers
Pou de Jenaro	Reguer de Baix per Amunt
Pou de l'Amparo	Sénia de Jaume
Pou de l'Asseada	Sénia de Piquer
Pou de l'Esperança	Sénia de Quintana
Pou de la Creveta	Sénia de Sant Josep
Pou de la Tia Barbera	Sénia del Vallet
Pou de les Teixidores	Sénia dels Fusterets

Poblament

Betxí	Corral de Galindo
Casa d'Adolf	Corral de Pere Ferrero
Casa d'Espiritualitat	Corral de Piquer
Casa de Pasqualot	Corral de Seglar
Casa de Sant Pere	Corral del Polidet
Casa del Poalo	els Masets
Caseta de Boqueta	Mas d'Aurèlia
Caseta de Bovaira	Mas de Dualde
Caseta de Cardet	Mas de l'Esmolador
Caseta de Copa	Mas del Tou
Caseta de l'Hortolanet	Urb. de Montserrat
Caseta del Coto	Urb. El Solaig
Caseta del Mestre	Urb. Penya Negra
Caseta del Rullet	Urb. Versailles
Corral de Fuertes	